

УДК 821.111+821.161.1]-1.09

САВЧЕНКО З.В.

к. філолог. н., доцент кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики їх викладання Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, zoya2107@ukr.net

Україна, Суми

**ПОЕТИЧНЕ НОВАТОРСТВО ВОЛТА ВІТМЕНА ТА
ВОЛОДИМИРА МАЯКОВСЬКОГО: ДО ПИТАННЯ
ТРАНСЛІТЕРАТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ**

У статті досліджується питання транслітературних американо-російських зв'язків на матеріалі поетичного доробку В. Вітмена та В. Маяковського. Представлений порівняльний аналіз дозволяє стверджувати, що художня філософія американського романтика-реформатора імпонувала російському футуристу і навіть частково вплинула на формування його індивідуального стилю. Однак обидва поети стали яскравими й самобутніми виразниками різних культурно-історичних епох. Типологічна спорідненість творчості двох митців виявилась у тому, що кожен з них ставив перед собою завдання відобразити динаміку стрімких соціальних змін, використовуючи новаторські художні прийоми. Обидва реалізували творчі задуми нетрадиційно й оригінально, ламаючи існуючі канони віршування. У підсумку поетичний доробок В. Вітмена та В. Маяковського став відображенням їх світоглядних позицій та потужним засобом відстоювання характерної для їх творчості ідеї гуманізму.

Ключові слова: *поетична філософія, принципи віршування, новаторство, нетрадиційна поетика*

Постановка проблеми. *Художня література у своїх кращих зразках*

завжди була тісно пов'язана з дійсністю, відображала процес формування суспільної свідомості, демонструвала письменницький погляд на політику й мораль, соціальні протиріччя та людську природу, що в підсумку зумовлювало динаміку літературного розвитку. Кожен культурно-історичний період вимагав нових підходів до художньої інтерпретації реалій життя, формуючи творчу манеру письменників-презентантів своєї доби. Доволі часто змодельовані майстрами слова художні світи виявлялись глибоко суб'єктивними, однак іноді їх порівняння дозволяло простежити наявність тісного зв'язку між образним сприйняттям дійсності відмінними у своєму творчому самовираженні митцями. Саме в такому контексті особливий дослідницький інтерес викликає поетичний доробок американського романтика Волта Вітмена та російського футуриста Володимира Маяковського.

В. Вітмен увійшов у літературу США як народний поет-новатор, що заклав основи важливих традицій сучасного віршування. Його творчість вражає самобутністю, яскраво вираженим національним колоритом і в той же час нестримним прагненням модернізувати усталені поетичні канони. Саме цей симбіоз став об'єктом численних літературознавчих розвідок, у яких одноставно наголошувалося, що з приходом в американську літературу В. Вітмена вона заграла новими барвами, наповнилася духом свободи й глибокою філософічністю. Не менш вагомою, але вже в межах російської літератури, бачиться й поезія В. Маяковського. Власні думки і почуття відомий епатажний футурист висловлював украй нестандартно, використовуючи сміливі образи, ламаючи стереотипи ритмічної організації віршованих творів. Своєю оригінальною експресивністю В. Маяковський зажив слави поета-трибуна, що в підсумку дозволило говорити про унікальність його впливу на читацький загал.

На сучасному етапі розвитку вітчизняного літературознавства творчість двох представників віддалених у просторі і часі національних літератур, попри дослідницьку активність науковців, продовжує відкривати нові грані, вимагає більш глибокого осмислення на рівні транслітературних зв'язків, що у свою

чергу зумовлює актуальність нашої статті. **Метою** запропонованої розвідки є виявлення новаторських тенденцій у поетичному доробку В. Вітмена та В. Маяковського задля встановлення типології спорідненості їх особливого художнього світу.

Виклад основного матеріалу. Складний і суперечливий у мистецькому самовираженні В. Вітмен претендував на звання американського творця епічної поезії, в якій би йшлося, за його власним зізнанням, про єдину, неподільну, величну демократичну націю. У зв'язку з цим цілком зрозумілим вважаємо бажання письменника в непростий для США період стрімкої розбудови державності створювати віршовані рядки, націлені на відстоювання вже дещо zdeформованої американської демократії. Як наслідок, його єдина, але навдивовижу ємна книга «Листя трави» започаткувала своєрідну поетичну революцію в американській літературі ХІХ століття, оскільки засвідчила народження неординарного молодого національного голосу, співзвучного найсміливішим сподіванням амбітного народу.

В. Вітмен вимагав, аби слово в літературі демократичної країни йшло з ланів, фабрик, вулиць, базарів, тобто з самого виру життя. Його поетичні рядки присвячувались у першу чергу людям праці – звідси систематичне використання назв ремісничих знарядь і процесів, оспівування людей, котрі сумлінно виконують свої щоденні обов'язки (наприклад: «*О радость машиниста! вести паровоз! / Слышатъ шипение пара, радостный крик паровоза, / его свист его хохот!*» [6]; «*О радость пожарного! / Я слышу тревогу в ночи, / Я слышу набат и крики!...*» [6]). На той час світоглядний ідеал поета і громадянина вже повністю сформувався: основою його творчості стала впевненість у могутності й непереможності людського духу. В. Вітмен, як і його попередники-трансценденталісти, вірив в особливе призначення людини, у свободу особистості і всесвітнє братерство, тому лейтмотивом збірки «Листя трави» стали слова:

Слышу – поет Америка,
Разные песни я слышу,

Поют рабочие,

Каждый поет свою громкую и радостную песню [6].

При цьому митець не уникав характерного для романтичної естетики ідеалізму. У поєднанні абстрактної лексики та предметних назв на рівні поетичного словника В. Вітмена простежувалась антиномія «душа-тіло». Автор книги досить широко використовував поняття «життя», «Бог», «дух», «матерія», «свобода», «демократія», «любов» тощо, поряд з цим активно інтерпретував категорії, запозичені з філософського арсеналу трансценденталістів, а іноді навіть містиків, аби в підсумку висловити власне бачення основ людського буття (наприклад: *«Ты, кажется, хотел увидеть душу? / Так посмотри на себя, на выражение лица своего; / посмотри на людей, на предметы, на зверей, / на деревья и бегущие реки, на скалы и побережья. / Все проникнуто радостной духовностью и постепенно излучает ее»* [6]).

З-поміж новаторських прийомів В. Вітмена можемо виокремити послідовне використання верлібру, збагачення поетичної строфи довгими словесними періодами, ритмами й інтонаціями сучасної авторові мови. Зазначимо, що подібні видозміни в системі віршування не сприймаються лише як формальний експеримент. На наш погляд, це була досить вдала спроба зробити поетичне мовлення суголосним часові, тому стрімкому ритму, в якому перебудовувалась американська дійсність. Апелюючи до широкої аудиторії, поет майстерно використовував прийоми ораторського мистецтва, зокрема питальні й окличні конструкції, численні повтори. Авторські уявлення про грандіозність зображуваного часто передавалися з допомогою каталогізації подій, предметів, явищ. Вважаємо, що такий підхід сприяв увиразненню наочності поетичного світу В. Вітмена: на відміну від попередників він співав гімн не абстрактній красі й ідеалізованій гармонії, а американській дійсності в її конкретних проявах. Поет славив міста, ріки, поля, прерії, піонерів-першопроходців і звичайних трударів, фіксував динаміку розвитку країни, а головне, звеличував демократію. Власні творчі завдання митець формулював

так: *«Кто бы ты ни был, к тебе я взываю! / Дочь страны моей, ждала ли ты своего поэта? / Поэта, чьи уста отверзнуты, а перст указывает / На мужчин и женщин этих Штатов, / Поэта, чьи возвышенные слова обращены к Демократии, / К земле, крепко спаянной и плодоносной!.. / ... Погляди – пароходы плывут через мои поэмы, / Погляди – иммигранты прибывают и сходят на берег, / Погляди – вон вигвам, вон тропа и охотничья хижина, / вон плоскодонка, вон кукурузное поле, вон вырубка, вон простая изгородь и деревушка в глухом лесу, / Погляди – по одну сторону моих поэм Западное побережье, / а по другую – Восточное, но, словно на побережьях, / в моих поэмах приливает и отликает море...»* [6].

Досить часто у творах В. Вітмена відсутній сюжет – його замінює техніка монтажу образів, видінь, монологів, що виникли під впливом випадкових вражень. Поетичні рядки розгортаються не за логічним, а за асоціативним принципом: у них відсутня рима й чітко виражений ритм, речення зазвичай нагадують стрімкий потік. Для досягнення головної мети – викликати в душі читача піднесений настрій, усвідомлення переваги духу над світом речей, відчуття радості від спілкування зі світом – митець майстерно фіксує зорові картини й звукові ефекти. Він здатен знаходити прекрасне в буденності, а отже у відповідності до власної естетичної концепції перетворює реальне на ідеальне (наприклад: *«Я слышу браваурное пение птиц, / шорох пшеницы растущей, / Разговор огонька, треск дров, что варят мне блюдо, / Я слышу любимый мой звук, звук человеческого голоса, / Слышу звуки, хлынут вместе, объединенные, слитые или друг за другом, / Звуки города и звуки за городом, звуки дня и ночи, / Болтливость юношей с теми, кому они нравятся. / Громкий хохот рабочего люда за столом, / Ярость разорванной дружбы, больного тихий лепет ...»* [6]: *«Ранние незабудки становились частью малыша, / И трава, и красивая герань, и клевер, / и маленькие колибри, и мартовские ягнята, и поросята с розовыми грудками, / кобыла с жеребятами, смеющиеся толпы во дворах, / люди у скользкого входа в пруд, / любопытные рыбки среди*

темно-зеленых камней, / и водяные мельницы с тяжелыми стальными вершушками, / все становилось частью этого малыша...» [6]).

Загалом можемо відзначити, що головним творчим завданням для американського поета-новатора стало відкриття принципово нових аспектів у розумінні людського буття. Хоча в центрі авторської уваги й перебувала сучасна йому особистість («*Себя я воспеваю – простую, отдельную Личность ... / Современного Человека я воспеваю*» [6]), господар свого життя («*Стою невозмутимый, чувствуя себя свободно среди природы, / Хозяин всего, уверен среди неразумных созданий*» [6]), однако усвідомити свою істинну сутність вона могла лише за умови повсякчасного самовдосконалення і гармонізації зі Всесвітом.

Сьогодні дуже рідко згадується той факт, що за життя В. Вітмен намагався проторувати книзі «Листя трави» шлях до Росії. Про це, зокрема, свідчить документ під назвою «Лист до росіянина», що іноді публікується в сучасних російськомовних виданнях збірки: «Россия и Америка, такие далекие и такие несхожие с первого взгляда – так различны социальные и политические условия нашего быта, такая разница в путях нашего нравственного и материального развития за последние сто лет, – все же в некоторых чертах, в самых главных, наши страны так схожи. И у вас и у нас – разнообразие племен и наречий, которому во что бы то ни стало предстоит спаяться в единый союз; не сокрушенное веками сознание, что у наших народов у каждого есть своя историческая, священная миссия, свойственная вам и нам; пылкая склонность к героической дружбе, вошедшая в народные нравы, нигде не проявляется с такой силой, как у вас и у нас; огромные просторы земли, широко раздвинутые границы, бесформенность и хаотичность многих явлений жизни, все еще не осуществленных до конца и представляющих собою, по общему убеждению, залог неизмеримо более великого будущего; кроме того, и у вас и у нас есть свое независимое руководящее положение в мире, которое вы и мы всячески стремимся удержать и за которое, в случае надобности, готовы пойти в бой против всего света; бессмертные стремления, живущие в глубине обоих

великих народів, такі страстні, такі загадочні, такі бездонні, – все це присуще в равній мірі і нам, американцям, і вам, руским» [3]. Перші реакції на бажання американського поета привернути увагу російської критики та читачів були досить стриманими. І лише в період формування авангардистської літератури його творчість найбільш гідно оцінили схильні до художніх експериментів футуристи. Хоча у своїх маніфестах представники цієї течії прямо не називали себе «вітменістами», усе ж деякі їх ранні твори несуть помітний відбиток поезики американського попередника. Аудиторія футуристів була більш демократичною порівняно з прихильниками інших модерністських шкіл. Їх літературна діяльність головним чином орієнтувалась на людину вулиці, а В. Вітмен першим у світовій поезії проголосив таку естетичну лінію принциповою.

З-поміж послідовних поціновувачів доробку американського поета-новатора особливо хочемо відзначити В. Маяковського. Свого часу його позицію влучно прокоментував К. Чуковський: «Ему в то время импонировала роль Уитмана в истории всемирной поэзии как разрушителя старозаветных литературных традиций, проклинаемого «многоголовой вошью» мещанства. В то время Маяковский и сам совершал одну из величайших революций в литературе своего поколения, и Уолт Уитман был дорог ему как предтеча» [7]. Аналізуючи ситуацію більш докладно, критик наголошував, що в період літературного становлення В. Маяковський ніби «міряв на себе» біографію попередника, суб'єктивно відчуваючи при цьому більшу мужність і сміливість. Російський поет навіть іноді дорікав В. Вітмену за те, «что тот был недостаточно верен себе в своей борьбе за революционные формы искусства и делал слишком большие уступки врагам» [7].

Звичайно ж, з цілого ряду причин ми не можемо вважати В. Маяковського безпосереднім наслідувачем американського колеги (за винятком хіба що поодиноких випадків співзвучності рядків «Пісні про себе» та «Хмарини в штанах» або стилістики поеми «Людина»). Та все ж ми схильні

погодитися з думкою тих науковців, котрі вбачають вплив бунтарського духу вітменівської творчості на формування самобутнього стилю поета-футуриста.

Зокрема, на наше переконання, джерелом новаторської поезії В. Маяковського теж було щире бажання брати безпосередню участь в оновленні життя і мистецтва в ім'я створення принципово іншого культурно-історичного дискурсу. У російську літературу ХХ століття він увійшов як трибун революції. Виступивши проти буржуазного ладу, поет мріяв про ідеальне суспільство гармонії в людських стосунках; світу брехні, насильства, меркантильних інтересів він протиставляв справжню людську свободу. Ліричний герой більшості поезій В. Маяковського, як свого часу і вітменівський, теж створювався на основі авторського життєвого досвіду, був виразником його почуттів і сподівань. Поет мріяв, аби його голос почули мільйони сучасників, про що свідчать такі рядки: *«Я хочу быть понят моей страной, / а не буду понят, – что ж, / по родной стране пройду стороной, / как проходит косой дождь!»* [2].

Рання творчість В. Маяковського була насичена гуманізмом, спорідненим з вітменівським: поет-футурист славив особистість, котра *«сердце флагом поднимала»*, проголошував себе захисником усіх скривджених і знедолених. Щоправда соціальна сутність його гуманізму не завжди мала чітке вираження й часто замінювалась загальнолюдською. Тому поряд з рядками на зразок *«Выше вздымайте, фонарные столбы, окровавленные туши лабазников»* у В. Маяковського звучать і інші мотиви, наприклад: *«Но мне – люди, и те, что обидели – вы мне всего дороже и ближе»*, або ж: *«Я бы всех в любви моей выкупал, да в дома обнесен океан ее!»*[2].

Також актуальною для поетичного доробку митця стала тема протиставлення духовно багатій вільній особистості та юрби. Він був послідовним в емоційному висловлюванні відчайдушного неприйняття міщанської психології, свідченням чому стали, зокрема, поезії *«Нате!»* і *«Вам!»*. У цих творах автор вдається до використання згрубілої лексики, робить різкі випади на адресу апологетів споживацького способу існування, а його

характеристика «господарів життя» часом є доволі цинічною: *«Вот вы, мужчина, у вас в усах капуста где-то недокушанных, недоеденных щей; / вот вы, женщина, на вас белила густо, вы смотрите устрицей из раковин вещей»* [2]. Подібна позиція, на наш погляд, стала яскравим проявом авторського максималізму і водночас одним зі способів декларування власних ціннісних пріоритетів. Вочевидь герой поезій В. Маяковського демонструє дві іпостасі: з одного боку, він – епатажний бунтар, щиро переконаний у своєму праві виступати від імені народу, особистість, яка сміливо кинула виклик недосконалому суспільству, а з іншого – людина, котра болісно реагує на тих, хто не бажає помічати навколишню красу, кого поглинула сіра буденність. Цей герой з сумом усвідомлює, що найближчим часом міщанська самовдоволеність більшість перетвориться на загрозливу силу, на *«стоглавую вошь»*, котра *«ощетинит ножки»* і *«в калошах и без калош»* безцеремонно розтопче *«бабочку поэтиного сердца»* [2].

У цілому індивідуальний стиль В. Маяковського характеризували підкреслена експресивність і підвищена метафоричність, що свідчить на користь його типологічної близькості до художньої манери В. Вітмена. Вірші російського митця часто будувались як одна велика розгорнута метафора; таку ж функцію виконували й гіперболи, значно збільшуючи ознаки зображуваного і тим самим посилюючи емоційне враження від нього. Поет вважав продуктивним використання «ламаного» синтаксису, протиставляючи його впорядкованій, логічно вмотивованій побудові речень. Він увів у російську літературу безпрецедентно велику кількість авторських неологізмів, демократизував поетичну мову як на лексичному, так і на інтонаційному рівнях, відповідно до футуристичних принципів розробив новий графічний малюнок вірша – знамениту «драбинку», що виносить слова і їх групи в окремі рядки, посилюючи їх смислове навантаження. Нерідко поет вдавався до звукопису, що дозволяло не тільки «побачити», а й «почути» об'єкт художнього зображення.

Так само, як і В. Вітмен, В. Маяковський використовував прийом своєрідною каталогізації, оспівуючи людей робітничих професій: *«Прачечная. Прачки. Много и мокро. / Радоваться, что ли, на мыльные пузыри? / Смотрите, исчезает стоногий окорок! / Кто это? Дочери неба и зари? / Булочная. Булочник. Булки выпек. / Что булочник? Мукой измусоленный ноль. / У вдруг булок загибаются грифы скрипок. / Он играет. Все в него влюблено. / Сапожная. Сапожник. Прохвост и нищий. / Надо на сапоги какие-то головки. / Взглянул – и в арфы распускаются голенища. / Он в короне. Он принц. Веселый и ловкий»* [2]. Поезія російського митця наскрізь пронизана урбаністично-індустріальним пафосом: образ багатотисячного сучасного міста з його жвавими вулицями, площами, автомобільними клаксонами він протиставляє картинам природи, інтерпретуючи останні як щось безнадійно мертво. Неординарний майстер слова готовий розцілювати *«умную морду трамвая»*, залюбки співає оду міському ліхтарю, тоді як, наприклад, місяць у нього кволий, нікому не потрібний. У цьому виявляється як близькість, так і відмінність світоглядних позицій В. Вітмена і В. Маяковського. Обидва поети були урбаністами, але в той час як американський романтик поряд з оспівуванням міста одухотворював природу, розчинявся в безмежному Всесвіті, російський футурист визнавав виключно впевнений поступ прогресу.

Висновки. Загалом у контексті нашого дослідження хочемо відзначити очевидну співзвучність художніх нововведень В. Маяковського і В. Вітмена. Обидва митці ставили перед собою схожі цілі – створити поетичні рядки, максимально зорієнтовані на відображення динамічної дійсності, атмосфери стрімких соціальних змін. Обидва здійснювали задумане вельми оригінально, ламаючи існуючі канони віршування, так як були переконані, що нове слово в літературі можна сказати тільки по-новому. І американський, і російський поети кардинально видозмінили віршовану форму, створили свій особливий ритм і риму, ввели в поезію нові теми й мотиви, виявляли схильність до розлогих описів і творення авторських неологізмів. Кожен з поетів був максимально присутнім у своїх творах, художньо втілюючи власну світоглядну

концепцію; кожен відстоював ідеї гуманізму задля відродження тих ціннісних пріоритетів, котрі мали забезпечити гармонійне особистісне зростання і вдосконалення кожної людини. Саме в цій площині, на наше глибоке переконання, у підсумку й здійснювався транслітературний зв'язок американської й російської поезії.

Література

1. Денисова И. Революция – любовь. Новаторские принципы послеоктябрьской лирики Маяковского / И. Денисова. – М. : Наука, 1989. – 345 с.
2. Маяковский В. Стихи [Электронный ресурс] / В. Маяковский. – URL : <http://rupoem.ru>
3. Новиков В. Уолт Уитмен в «новом, свежем мире» (об одном парадоксе диалога культур [Электронный ресурс] / Владимир Новиков. – URL : <http://ecsocman.hse.ru>
4. Павлычко С. Философская поэзия американского романтизма: Эмерсон, Уитмен, Дикинсон / С. Павлычко. – К. : Наукова думка, 1988. – 227 с.
5. Тренин В. В мастерской стиха Маяковского / В. Тренин. – М. : Просвещение, 1991. – 215 с.
6. Уитмен У. Стихи и поэмы [Электронный ресурс] / Уолт Уитмен. – URL : <https://www.stihi.ru>
7. Чуковский К. Маяковский и Уитман [Электронный ресурс] / Корней Чуковский. – URL : <http://www.chukfamily.ru>

References

1. Denisova I. Revolyuciya – lyubov. Novatorskie principy posleoktyabrskoj liriki Mayakovskogo / I. Denisova. – M. : Nauka, 1989. – 345 s.
2. Mayakovskij V. Stihi [Elektronnyj resurs] / V. Mayakovskij. – URL : <http://rupoem.ru>

3. Novikov V. Uolt Uitmen v «novom, svezhem mire» (ob odnom paradokse dialoga kultur [Elektronnyj resurs] / Vladimir Novikov. – URL : <http://ecsocman.hse.ru>
4. Pavlychko S. Filosofskaya poeziya amerikanskogo romantizma: Emerson, Uitmen, Dickinson / S. Pavlychko. – K. : Naukova dumka, 1988. – 227 s.
5. Trenin V. V masterskoj stiha Mayakovskogo / V. Trenin. – M. : Prosveshenie, 1991. – 215 s.
6. Uitmen U. Stihi i poemy [Elektronnyj resurs] / Uolt Uitmen. – URL : <https://www.stihi.ru>
7. Chukovskij K. Mayakovskij i Uitmen [Elektronnyj resurs] / Kornej Chukovskij. – URL : <http://www.chukfamily.ru>

Z.V. Savchenko

Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Russian Language, Foreign Literature and Methods of Teaching at Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, zoya2107@ukr.net

Sumy, Ukraine

**POETIC INNOVATION OF WALT WHITMAN AND VLADIMIR
MAYAKOVSKY: TO THE QUESTION OF TRANSLITERATIVE
COMMUNICATIONS.**

The question of transliterative US-Russian relations on the material of the poetry of Walt Whitman and Vladimir Mayakovsky are investigated in this article.

The presented comparative analysis allows to confirm, that the artistic philosophy of the American romantic reformer impressed the Russian futurist, and even partly influenced the formation of his individual style. However, both poets became bright and original speakers of different cultural and historical eras. The typological affinity of the two artists' work was that each set out to reflect the

dynamics of rapid social change, using innovative artistic techniques. Both realized creative ideas in an unconventional and original way, breaking the existing canons of verse. As a result, the poetry of W. Whitman and V. Mayakovsky became a reflection of their worldviews and a powerful means of upholding the idea of humanism that characterizes their work.

Key words: *poetic philosophy, principles of verse, innovation, unconventional poetics*